

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЮРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра глобальної економіки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету
(Діброва А.Д.)

“ ” 2020 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні кафедри глобальної економіки

Протокол № від 2020 р.

Завідувач кафедри
(Вдовенко Н.М.)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ЛАНЦЮЖКА СТВОРЕННЯ
ВАРТОСТІ**

для ОС «Магістр» спеціальності 051 «Економіка»
Освітньо-професійної програми «Прикладна економіка»
Магістерської програми «Регіональна економіка»

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Прикладна економіка»

Магістерська програма «Регіональна економіка»

Розробники: к.е.н., доц. Кірєїцева О.В., к.е.н., доц. Гераймович В. Л.

Київ – 2020 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Маркетинг та менеджмент ланцюжка створення вартості

Освітній ступень, спеціальність, ОПП

Освітній ступень	<i>Магістр</i>
Спеціальність	051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма	«Прикладна економіка» Магістерська програма «Регіональна економіка»

Характеристика навчальної дисципліни

Вид	Основна
Загальна кількість годин	90
Кількість кредитів ECTS	3
Кількість змістових модулів	2
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-
Форма контролю	<i>іспит</i>

Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання

	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	2	2
Семестр	1	1
Лекційні заняття	15 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	15 год.	10 год.
Лабораторні заняття	год.	год.
Самостійна робота	60 год.	70 год.
Індивідуальні завдання	год.	год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	3год.	

Анотація

Дисципліна розкриває питання формування доданої вартості на етапах руху продукції від виробника до кінцевого споживача. Розглянуто економічну сутність доданої вартості продукції. Виявлено фактори, які впливають на формування доданої вартості на рівні підприємства. Надано рекомендації щодо створення ланцюга доданої вартості продукції як важливого показника ефективності роботи підприємств.

Вивчає ланцюги доданої вартості у галузях економіки, ринки збути, визначення попиту та пропозиції на пропоновану продукцію або послуги, оцінку їх конкурентоспроможності, формування виробничих планів, поставок сировини і комплектуючих, необхідних для випуску продукції або надання послуг. Розглядається процес виробництва продукції продукції та надання послуг, закінчуєчи реалізацією на ринку збути, післяпродажним обслуговуванням з урахуванням інтересів усіх учасників.

Marketing and management chain value creation.

Studying the chains of added value in the branches of economy, markets, defining the supply and demand for the products or services offered, assessing their competitiveness, developing production plans, supplying raw materials and components necessary for the production of products or services. The process of production of products and services, ending with sales in the market of sale, after-sales service taking into account the interests of all participants, is considered.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Маркетинг та менеджмент ланцюжка створення вартості» є формування системи спеціальних знань і практичних навичок з економічного механізму формування ланцюжка створення вартості

Основними завданнями вивчення дисципліни «Маркетинг та менеджмент ланцюжка створення вартості» є формування у студентів належного рівня знань про особливості економічного механізму формування ланцюжка створення вартості

Зростання уваги до проблем формування доданої вартості продукції підприємств не є випадковим. Високий рівень доданої вартості стає необхідною умовою досягнення підприємством стійкого й тривалого ділового успіху, а також є одним з головних чинників конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

У ринковій системі господарювання актуалізується проблема формування ланцюга створення вартості продукту, який дозволяє підприємству підвищувати власну економічну ефективність. В умовах підвищення науково-технічного рівня виробництва та активного впровадження технологічних, процесних, продуктових, маркетингових і організаційних інновацій перед промисловими підприємствами встає питання вдосконалення функціонуючих ланцюгів створення доданої вартості.

Для раціонального формування ланцюга створення доданої вартості продукту необхідна оцінка її ефективності з метою максимізації результатів діяльності підприємства. Разом з тим існує ряд проблем, пов'язаних з процесом формування ланцюга виробництва продукту в конкретних галузях, що характеризуються недостатньою теоретико-методичною розробленістю. Залишаються дискусійними питання оцінки ефективності ланцюга створення вартості продукту і вибору стратегічно важливих видів діяльності при її формуванні. Недостатньо вивченими залишаються питання формування ланцюгів доданої вартості, розрахунку та оптимізації її розміру. Завданням дисципліни є необхідність у вивченні перерахованій вище питань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- сутність, економічний зміст і структуру поняття «додана вартість»;

- основні етапи, в процесі яких формується додана вартість на аграних підприємствах;
 - сутність етапів формування доданої вартості;
 - аналізувати роль інтегрованих форм об'єднань підприємств у форму доданої вартості продукції;
 - концептуальну модель визначення доданої вартості продукції на кожному із етапах її формування на підприємствах з повністю інтегрованим ланцюгом доданої вартості.
-

2. ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Змістовий модуль 1.													
1. Визначення доданої вартості в офіційній статистиці, вітчизняними та зарубіжними дослідниками			7	2	1			4					
2. Сутність та класифікація ланцюгів доданої вартості			7,5	1	2			4,5					
3. Аналіз та оцінка ланцюгів доданої вартості			8	2	2			4					
4. Ланцюги доданої вартості та структура організації			7,5	2	2			3,5					
Разом за змістовим модулем 1	30		7	8				15					
Змістовий модуль 2.													
5. Роль інтегрованих форм об'єднань підприємств у формуванні доданої вартості продукції			8	2	2			4					
6. Аналіз етапів формування доданої вартості на аграрних			8	2	2			3					

підприємствах												
7.Сфери формування та реалізації конкурентних переваг		7	2	2			4					
8.Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України		7	2	2			4					
Разом за змістовим модулем 2	30		8	7			15					
<i>Усього годин</i>	60		15	15			30					

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Теми лекційних занять

1. Визначення доданої вартості в офіційній статистиці, вітчизняними та зарубіжними дослідниками
2. Сутність та класифікація ланцюгів доданої вартості
3. Аналіз та оцінка ланцюгів доданої вартості
4. Ланцюги доданої вартості та структура організації
5. Роль інтегрованих форм об'єднань підприємств у формуванні доданої вартості продукції
6. Аналіз етапів формування доданої вартості на аграрних підприємствах
7. Сфери формування та реалізації конкурентних переваг
8. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України

1. Визначення доданої вартості в офіційній статистиці, вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

- 1.1. Визначення доданої вартості як макроекономічного показника
- 1.2. Підходи до визначення доданої вартості на рівні підприємства

1.3. Змістовне навантаження елементів доданої вартості

В офіційній статистиці України розраховуються два показники доданої вартості за двома методологіями. Перший показник *додана вартість за витратами виробництва* є основним структурним показником діяльності підприємств та відображається у щорічних звітах про «Додану вартість за витратами виробництва підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності» [1]. Цей показник оцінюється за кожним підприємством окремо за даними його звітності (Форма № 1-підприємництво (річна) «Структурне обстеження підприємства»; Форма № 2 «Звіт про фінансові результати») [3, с. 7-9]. Відповідно до Регламенту Комісії (ЄС) № 250/2009 від 11.03.2009 показник «*додана вартість за витратами виробництва*» розраховують на основі обороту, плюс капіталізоване виробництво, плюс інші нефінансові доходи (у тому числі субсидії на виробництво), плюс або мінус зміна запасів, мінус загальна вартість куплених товарів та послуг, мінус інші податки на продукцію, які пов'язані з оборотом, але не підлягають вирахуванню, мінус збори й податки, пов'язані з виробництвом [3, с. 10]. Розраховані показники підприємств сумуються, щоб отримати агрегований показник доданої вартості для економіки в цілому, окремої галузі або регіону.

Згідно з другою методологією показник називається *валова додана вартість* та відображається у Квартальних національних рахунках за інституційними секторами [1]. При визначенні валової доданої вартості застосовуються «Класифікація інституційних секторів економіки» та «Класифікація видів економічної діяльності» [4, с. 6]. Розраховується додана вартість як різниця між випуском товарів і послуг (визначається їх вартістю і є результатом виробничої діяльності господарюючих одиниць-резидентів у звітному періоді) і проміжним споживанням (матеріальні витрати та оплата послуг) за кожним видом економічної діяльності та сектором [4, с. 7, 9]. Отримані результати складаються в загальний підсумок по економіці в цілому.

Визначення поняття «*додана вартість*» вітчизняними та зарубіжними дослідниками за критерієм макро- та мікрорівня представлено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Визначення доданої вартості як макроекономічного показника

Автор	Визначення
1	2
Визначення доданої вартості згідно з КВЕД [2, с. 4]	Згідно з КВЕД валову додану вартість за основною ціною визначається як різниця між випуском продукції за основною ціною та проміжним споживанням за цінами покупців.
Визначення за методикою «додана вартість за витратами»	Додана вартість за витратами виробництва – це валовий дохід від операційної діяльності, скоригований на субсидії та непрямі податки. Розрахунок показника «додана вартість за витратами виробництва» здійснюється щодо статистичної одиниці «підприємство».
Визначення валової доданої вартості згідно з алгоритмами національних рахунків [4, с. 6]	Виробничий метод. Визначається валова додана вартість за видами економічної діяльності, як різниці між вартістю виробленої продукції в основних цінах і вартістю матеріальних витрат та послуг, спожитих у процесі виробництва. ВВП для економіки в цілому у ринкових цінах визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності за усіма інституційними секторами економіки в основних цінах і податків за виключенням субсидій на продукти. Зазначений метод має важливе значення при аналізі результатів функціонування економіки. Він дозволяє охарактеризувати внесок кожного виду економічної діяльності та кожного
I. Л. Гурняк, О. І. Дацко, О. І. Яремчук [5, с. 37]	Додана вартість формує основу національного багатства, яке є базисом економіки розвитку держави, територіальних громад, підприємств, сім'ї та людини. В Україні суб'єкти формування доданої вартості у державній, регіональній, галузевих політиках розвитку чітко не детерміновані, законодавчо не визначені є поняття доданої вартості.
О.В. Коваленко [6, с. 101]	Методика розрахунку валової доданої вартості докладно описана в Методологічних положеннях Держкомстату і спільніх виданнях Євростату з МВФ, Організацією економічного співробітництва та розвитку в Європі, ООН та Світового банку. Однак, усі ці видання зорієнтовані, у першу чергу, на статистичний аналіз макрорівня. В Україні додана вартість – це той показник, на якому ґрунтуються системи національних рахунків.
А.О. Крилова [7, с. 94-95]	В Україні розрахунки щодо створення валової доданої вартості за інституційними секторами економіки здійснюються з 2004 р. Введення в Україні Системи національних рахунків (СНЧ'93) та Європейської Системи національних і регіональних рахунків (ESA'95) з 2004 р. дозволило використовувати показник обсягу валової доданої вартості, який створюється сектором фінансових корпорацій.
О.В. Нікішина [8, с. 46-48]	На мезорівні головною перепоною для об'єктивної оцінки доданої вартості у секторах інтегрованих товарних ринків є практично повна відсутність офіційних статистичних даних. Державна служба статистики України не акумулює дані стосовно доданої вартості окремих видів товарів; виняток складає сільськогосподарська продукція, витрати на виробництво якої знаходять відображення у щорічних статистичних бюллетенях.
Т.М. Братенкова (Білорусь) [9, с. 13-14]	До таких показників відносяться: валовий регіональний продукт (ВРП), який розраховується Національним статистичним комітетом, і складові його частини – валовий регіональний дохід, чистий регіональний дохід, валовий регіональний наявний дохід, чистий регіональний наявний дохід. Ключовою для визначення перерахованих макроекономічних показників є додана вартість. Центральне місце в системі показників макроекономічного обліку і аналізу займає ВВП, який тісно пов'язаний з показником доданої вартості. Всі

	Сума всієї виробленої в економіці валової доданої вартості є ВВП. У свою чергу валова додана вартість (ВДВ) обчислюється як різниця між випуском і проміжним споживанням. При цьому під випуском в СНР розуміється сумарна вартість товарів (незалежно від їх використання) та послуг, що є результатом економічної діяльності резидентів у звітному
--	--

О.М. Грицино [10, с.106]	Амортизаційні віdraхування непрямо оподатковуються податком на додану вартість. Проте амортизаційні віdraхування на просте відтворення не є частиною доданої вартості, а на розширене законодавством не передбачено. Чим більші витрати на основні засоби несе інноваційне підприємство і чим більше обсяг амортизаційних віdraхувань, тим більша буде частка оподаткування податком на додану вартість елементів ціни, які не є доданою вартістю за своєю економічною сутністю. Складний механізм оподаткування ПДВ в Україні зумовлює: виникнення подвійного оподаткування; оподаткування елементів, які не є доданою вартістю за свою суттю.
В.В. Ткаченко [11, с. 216]	Один з декілька показників, які пропонуються для розрахунку податкового навантаження – додана вартість або новостворена вартість. З позиції економічної доцільності розрахунку податкового навантаження цей показник більшою мірою відповідає базі порівняння, оскільки податки беруть свій початок із створюваної до розподілення вартості.
С.Н. Сайфієва [12, с.102]	Валова додана вартість у реальному вираженні є одним з найважливіших показників, які застосовуються при визначенні інфляції, продуктивності економіки, вкладу окремих видів економічної діяльності та галузей промисловості в зростання ВВП.
О.І. Амоша [13, с. 17-18]	Що стосується міжнародних порівнянь ефективності вітчизняної металургії, то найбільш показові в цьому плані узагальнюючі дані про частку валової доданої вартості (ВДВ) у галузевому випуску в різних країнах. Якщо практично всі країни показали в посткризовий період зростання цього важливого макропоказника, то в Україні продовжилося подальше його зменшення, що слід розглядати як дуже небезпечну тенденцію. Аналіз рівня і динаміки галузевої ВДВ показує, що виробничо-технологічна і продуктова структура галузі значно відрізняється від середньосвітового рівня, так і від характеристик провідних виробників і найближчих конкурентів.

На рівні галузей розраховується валова додана вартість як різниця між випуском товарів (послуг) та проміжним споживанням. Підсумовування валової доданої вартості всіх економічних секторів утворює в сумі ВВП на рівні виробництва. Отже, ВВП характеризує величину створеної в країні доданої вартості. Таким чином, сутність доданої вартості як макроекономічного показника полягає в тому, що вона формує основу національного багатства, яке є базисом соціально-економічного потенціалу та рівня розвитку держави.

Таблиця 2

Підходи до визначення доданої вартості на рівні підприємства

Автори	Визначення		
		1	2
В.М. Кірнос, Є.В. Протасова [14, с. 125]	Фактором, який може бути застосований при визначенні експлуатаційної вартості підприємства, є додана вартість, яка створюється та розподіляється на підприємстві в процесі його діяльності. Додана вартість є результатом загальних зусиль та розподіляється між усіма учасниками процесу виробництва і реалізації у формі заробітної плати, відсотків за залучений капітал, дивідендів та податків, а частка її може залишатись на підприємстві		
М.В. Грідчина [15,	На мікроекономічному рівні додана вартість взагалі не обчислюється і не використовується. Разом з тим, основним макроекономічним		

	<p>результатів функціонування економіки в статистиці України, як і більшості країн, є ВВП (валовий внутрішній продукт), тобто сума валової доданої вартості галузей чи секторів економіки (виробничий метод), або сума оплати праці, чистих податків і валового прибутку (роздільчий метод). Отже, на мікроекономічному рівні основним показником є прибуток, а на макроекономічному – додана вартість.</p> <p>Додана вартість є більш фундаментальним критерієм результатів діяльності підприємства ніж прибуток, оскільки вимірює його діяльність у цілому. Розподіл доданої вартості на заробітну плату, дивіденди, нерозподілений прибуток, відсотки за користування кредитами, податки та відрахування до фондів соціального страхування надає інформацію про відповідні частки винагороди усіх учасників корпоративних відносин – найманого персоналу, постачальників капіталу (власного і залученого), держави.</p>
I. Л. Гурняк, О. I. Дацко, О. I. Яремчук [5, с. 37]	Додана вартість на рівні підприємств визначається як різниця між вартістю продукції та вартістю засобів виробництва, або це вартість, що додається в процесі виробництва товарів до вартості сировини, матеріалів, палива на кожній стадії руху товару від виробника до споживача.
О.П.Лісовський [16, с. 522-523]	Додана вартість формується з первинно залученої енергії від аграрно-економічної діяльності та додатково залученої збереженої енергії. Запропонував поділ доданої вартості на абсолютну додану вартість (енергія, що надходить, та енергія, що надійшла) та відносну додану вартість (енергія, що залучена за рахунок машин, технологій, науки, а також енергія, залучена за
О.В. Нікішина [8, с. 46-48]	<p>Додана вартість належить до категорії оціночних критеріїв із найвищим ступенем регуляторної здатності: дві складові доданої вартості (заробітна плата та прибуток) формують базу оподаткування для розрахунку соціальних відрахувань і податку на прибуток, загальний їх показник є базою для податку на додану вартість. Вищевикладене доводить доцільність використання категорії ДВ для розрахунку показників ресурсної ефективності (фондовіддачі, продуктивності праці) та дослідження їх змін (поряд із податками) у ході моделювання державного впливу на розвиток інтегрованого товарного ринку і вибору альтернативних заходів державного регулювання.</p> <p>З метою запобігання завищення показника ДВ за рахунок проміжного споживання (корпоративні, судові, банківські витрати, витрати на зв'язок тощо), із сукупності накладних витрат віднесено до складу доданої вартості тільки заробітну плату з відрахуваннями та амортизацію основних засобів.</p> <p>Окрім соціальної (основа відтворення людського капіталу) та регуляторної (податкова база), критерій доданої вартості може виконувати ще одну функцію, не висвітлену в економічній теорії та не реалізовану в управлінській практиці, а саме: можливість надійно відслідковувати основні результати</p>
О.М. Світовий [17, с. 98]	<p>Валова додана вартість – це нова вартість, створена у процесі виробництва та реалізації продукції на підприємстві за звітний період, включаючи вартість спожитих основних засобів.</p> <p>Якщо розглянути елементи доданої вартості створеної на окремому підприємстві з точки зору власності, то їх можна поділити на три групи: дохід власників капіталу (відсоток на позичковий капітал, рента (орендна плата) та прибуток); споживання частини основного капіталу власника (амортизаційні відрахування) та частина продукту, виробленого на підприємстві, яким власник розраховується з найманим працівникам за участь у його виробництві та реалізації (заробітна плата з нарахуваннями).</p> <p>Такий елемент валової доданої вартості, як амортизація, визначає частку перенесеної вартості основних засобів на вартість продукції.</p> <p>Величина амортизаційних відрахувань залежить від вартості основних засобів та строку їх використання, але не завжди значна сума цих віdraхувань відображає істинне положення із якісного забезпечення підприємств</p>
Г.М. Бабиніна (Білорусь) [18, с. 4-5, 6]	Додана вартість на рівні підприємства – це та частина вартості, яка створюється в процесі виробництва і становить його реальний внесок у створення вартості конкретного продукту. Вартість перероблених сировини і матеріалів, у створенні яких підприємство не брало участі, в додану вартість виробленого цим підприємством продукту не включається. Інакше кажучи, додана вартість – це валова продукція підприємства за мінусом поточних матеріальних витрат, але з включенням в неї відрахувань на

	<p>найважливішим показникам при розрахунку валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту.</p> <p>Постановою Міністерства економіки Республіки Білорусь та Міністерства праці та соціального захисту населення Республіки Білорусь від 31.05.2012 № 48/71 затверджені «Методичні рекомендації щодо розрахунку доданої вартості та доданої вартості на одного працівника середньооблікової (продуктивності праці за доданою вартістю) на рівні організації». Відповідно до даною постановою додана вартість окремої організації є вартісною оцінкою її роботи, джерелом економічного зростання і формування доходів власників, працівників підприємства, а також держави. Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економіки Республіки Білорусь додана вартість на стадії утворення по підприємству обчислюється за всіма видами економічної діяльності як різниця між обсягом виробництва продукції у відпускних цінах і нарахованих податків і зборів з виручки мінус матеріальні витрати (без урахування плати за природні ресурси) та інші витрати. Інші витрати складаються з орендної плати, представницьких витрат</p>
В.О. Іваненко [19, с.123]	<p>До складу валової доданої вартості підприємства включають: заробітну плату; прибуток; амортизацію. Відповідно, додана вартість представляє собою різницю між вартістю виробленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг (випуском продукції) і перенесеною (уречевленою) вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва такої продукції (проміжним споживанням). Цінність використання показника доданої вартості полягає в тому, що, по-перше, він характеризує величину витрат власної праці, по-друге, показує величину прибутку і витрат для його отримання, по-третє, містить структуру отриманого суб'єктом</p>
О.Ю. Агафоненко, П.А. Білоусько [20, с. 7]	<p>Показник валової доданої вартості — це первині доходи, які створюються інституційними одиницями та розподіляються між ними. Обсяг ВДВ розраховується як сума різниці між показниками валового випуску і проміжного споживання. Кожна з перелічених складових є складною за своїм змістом категорією, оскільки включає декілька елементів.</p> <p>Додана вартість включає заробітну плату, прибуток і амортизацію конкретного суб'єкта економіки. Тому витрати на придбання сировини і матеріалів у постачальників не включаються у додану вартість продукту, виробленого даним суб'єктом. Відповідно, додана вартість представляє собою різницю між вартістю виробленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг (випуском продукції) і перенесеною (уречевленою) вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва такої продукції. Оскільки показник доданої вартості не містить перенесеної (уречевленої) праці (за винятком амортизації, яка розглядається як споживання основних засобів), то його застосування в економічному аналізі дозволяє оцінити величину власних витрат, що були понесені суб'єктом господарювання, а також структуру отриманого підприємством доходу, тим самим підвищуючи аналітичну цінність аналізу та поглиблюючи</p>
О.В. Коваленко [21, с. 75]	<p>Показник доданої вартості визначається як різниця між ринковою вартістю продукції, виробленої підприємством, та вартістю придбаних ним і спожитих у виробництві: сировини, матеріалів, послуг. Розраховується цей показник як сума операційного прибутку, амортизаційних відрахувань, заробітної плати (з врахуванням соціальних виплат).</p>
А.Н. Кадушин, Н.М. Михайлова [22] (Росія)	<p>Додана вартість включає амортизаційні відрахування; витрати на оплату праці (включаючи обов'язкові відрахування в соціальні фонди і податки, що нараховуються до фонду оплати праці); податок на додану вартість (ПДВ) і податки з обороту; прибуток.</p>
Г.М. Бабініна [23, с. 43-44] (Білорусь)	<p>Додана вартість використовується на виплати персоналу організації; сплату податкових платежів до бюджетів республіканської і місцевої влади; виплати процентних платежів постачальникам капіталу, дивідендів акціонерам; інвестиції у придбання основних засобів і нематеріальних активів, НДДКР; амортизацію основних засобів і нематеріальних активів, тобто це елемент повернення вкладених у розвиток бізнесу засобів. Мета факторного аналізу доданої вартості полягає в тому, щоб показати спочатку вплив складових її елементів на підсумкову величину, а потім — вплив самої доданої вартості на приріст власного капіталу, приріст зносу.</p>
В.М. Лисюк	<p>Сучасна теорія і практика визначають, як відомо, додану вартість (Дв), яка утворюється в результаті виробництва, таким чином:</p>

	<p style="text-align: right;">Д_В=З+А+Р+П,</p> <p>де З – вартість робочої сили (зарплата), А – амортизація виробничих фондів, Р – рента, П – прибуток. У такому разі формула відтворення капіталу в сучасних умовах набуває дещо іншої суті, тобто, при нібито схожому вигляді процесу, згідно з формулою, усі витрати, пов'язані з оплатою праці, і частина, пов'язана з використанням виробничого капіталу (амортизація), а також пов'язані з використанням природних ресурсів (рента), мають бути включені в додану вартість.</p>
Ю.І. Прилипко [25, с. 40]	<p>Валова додана вартість (ВДВ) складається з прибутку, елементів операційних витрат: оплати праці з відрахуваннями на соціальні заходи та амортизації. Якщо до неї додати податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, то в цілому для підприємств розраховується приблизний обсяг ВВП за виробничим методом. Частка ВДВ у чистому доході галузі обчислюється за її складовими за формулою:</p> $\text{Чвд} = \text{ВДВ}/\text{D} = \Pi/\text{D} + P/\text{D} + Z/\text{D} + A/\text{D},$ <p>де Π – податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості;</p> <p>P – чистий прибуток;</p> <p>Z – витрати на оплату праці з соціальними відрахуваннями; A – амортизація;</p> <p>D – чистий дохід.</p>
А.Г. Коваленко, Ю.А. Малашенко, О.О. Князєва	Додана вартість (приріст вартості) містить заробітну плату з нарахуваннями, амортизацію, відсотки за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт та ін.
В.А. Александрова [27, с. 353-354]	<p>Додана вартість включає в себе еквівалент витрат на заробітну плату, амортизацію і прибуток. Додану вартість можна розглядати як корисне збільшення вартості продукту (послуги) на всіх етапах наскрізного бізнес-процесу в рамках однієї організації (підприємства), так і збільшення вартості продукту при організації наскрізних бізнес-процесів для більш складних структур (віртуальні організації, холдинги і т. д.). Основна гіпотеза, покладена в основу дослідження, полягає в наступному: підприємства, що мають різні економічні статуси, повинні проводити різну політику витрат у питанні формування доданої вартості своїх продуктів і послуг, тобто коректна класифікація підприємств повинна виявити характерні закономірності в області маркетингової, інноваційної політики і в принципах формування собівартості продуктів і послуг.</p> <p>Підприємства, що мають високий економічний потенціал (статус), повинні забезпечити зростання доданої вартості продукції за рахунок збільшення її інноваційної складової, що дозволить забезпечити нові ринки збути і задовільнити вимоги споживачів до нової продукції або модифікованої продукції більш високої якості.</p> <p>Підприємства, що мають низький економічний потенціал (статус), не повинні зменшувати додану вартість продукції за рахунок зниження непрямих затрат і виведення частини процесів на аутсорсинг для забезпечення цінової конкурентоспроможності та забезпечення зростання обсягу реалізації, що забезпечило б їх самофінансування.</p>

На рівні підприємства додана вартість включає відрахування на амортизацію (основні фонди підприємства беруть участь у створенні нової вартості виробленої продукції), прибуток та витрати на оплату праці. Так вважають такі автори, як В.А. Александрова [27, с. 353-354], В.О. Іваненко [19, с.123], О.В. Коваленко [21, с. 75]. Тоді як деякі автори: О.М. Світовий [17, с. 26], В.М. Лисюк [24, с. 65] включають також до її складу ренту; А.Н. Кадушин, Н.М. Михайлова [22] податок на додану вартість (ПДВ) і податки з обороту; А.Г. Коваленко, Ю.А. Малашенко, О.О. Князєва [26, с. 112] відсотки за кредит, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт.

Кожен з елементів доданої вартості має своє змістовне навантаження. Валова додана вартість розкриває з одного боку результативність виробництва, а з іншого – рівень мотивації працівників до продуктивної роботи, ступінь оснащеності виробництва, забезпеченість його необхідною технікою, устаткуванням, прогресивними технологіями. Тому забезпечення ефективності продовольчого комплексу України потребує узгодження усіх його галузей, сфер і підкомплексів у контексті справедливого розподілу доходів, а також управління доданою вартістю, починаючи від виробництва сировини і закінчуючи реалізацією готової продукції.

Економічний зміст доданої вартості за нинішніх обставин зумовлює актуальність досліджень цього напряму. Зокрема з точки зору інтересу держави актуальність полягає у тому, що на основі показників доданої вартості формується основний результат національної економіки – валовий внутрішній продукт і, отже, дослідження мають ґрунтуватися на широкому спектрі джерел і факторів її створення, зокрема, фіscalальній складовій формування податку на додану вартість. Інтерес бізнесу у дослідженнях цього напряму формують характеристики доданої вартості виробленого товару, завдяки яким можливо вигідніше його продати й, відповідно, більше заробити. Інтерес споживача полягає у можливості придбання ним якісної продукції за нижчою ціною.

Сучасні дослідження переважно не розкривають вплив результатів виробничої діяльності і управління персоналом на створення доданої вартості. Це призводить до недооцінювання її економічної природи, стримує розвиток інструментарію використання цього показника для забезпечення стійкого розвитку підприємств.

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Найменування тем	Джерело
1. Тема 1. Визначення доданої вартості в офіційній статистиці, вітчизняними та зарубіжними дослідниками	[3, с. 9–10], [4, с. 8–20],
2. Тема 2. Сутність та класифікація ланцюгів доданої вартості	53–251], [3, с.10-11],
3. Тема 3. Аналіз та оцінка ланцюгів доданої вартості	[3, с. 11-12], [4, с. 32–40],
4. Тема 4. Ланцюги доданої вартості та структура організації	[1, с. 19–53], [2, с. 8], [5, с. 51–79]
5. Тема 5. Роль інтегрованих форм об'єднань підприємств у формуванні доданої вартості продукції	[1, с. 257–277], [5, с. 123–138]
6. Тема 6. Аналіз етапів формування доданої вартості на аграрних підприємствах	[2, с. 10–11, 13–14], [5, с. 165–195]
7. Тема 7. Сфери формування та реалізації конкурентних переваг	[5, с. 232–249]
8. Тема 8. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України	[4, с. 40–42]

Сутність та класифікація ланцюгів доданої вартості

Ланцюги доданої вартості неоднорідні для різних галузей промисловості, підприємств, товарів або послуг. На базі існуючих теоретичних досліджень по проблемі формування ланцюгів доданої вартості у харчовій промисловості можна виділити роботи Андреєвої Т.В., Єрмакової Ж.А., Губіної В.В., Іваненко В.О., Карпенко В.В., Коваленко О.В., Нікішиної О.В., Світового О.М.

Так, О.В. Коваленко [28, с. 99-100] називає етапи проходження продукції від виробництва до кінцевого споживача ціновими ланцюгами. На кожному з цих етапів утворюється нова ціна проміжної продукції. Зазвичай ланцюг доданої вартості включає такі стадії: проектування, виробництво, маркетинг, дистрибуцію і післяпродажне обслуговування споживача.

Російський дослідник О.В. Нікішина [8, с. 46-47] акцентує увагу, що необхідно враховувати як ресурсну структуру доданої вартості, тобто питому вагу її головних ресурсоутворювальних елементів – оренди, заробітної плати, амортизації необоротних активів, прибутку, – так і співвідношення продуктивного й непродуктивного компоненту доданої вартості. Продуктивна складова створюється за рахунок виробництва, підвищення техніко-технологічного рівня та характеристик продукції. Непродуктивна складова доданої вартості формується за рахунок збільшення кількості та прибутку посередницьких структур.

Автори Т.В. Андреєва та Ж.А. Єрмакова [30, с. 111-112] вважають, що додана вартість розподіляється нерівномірно між учасниками (ланками ланцюга). Керуюча ланка в ланцюгу визначає пропорції розподілу доданої вартості між учасниками. Тому для учасника галузевого ланцюга, що ставить метою підвищення власної ефективності, визначальною є ідентифікація керуючої ланки в ланцюгу.

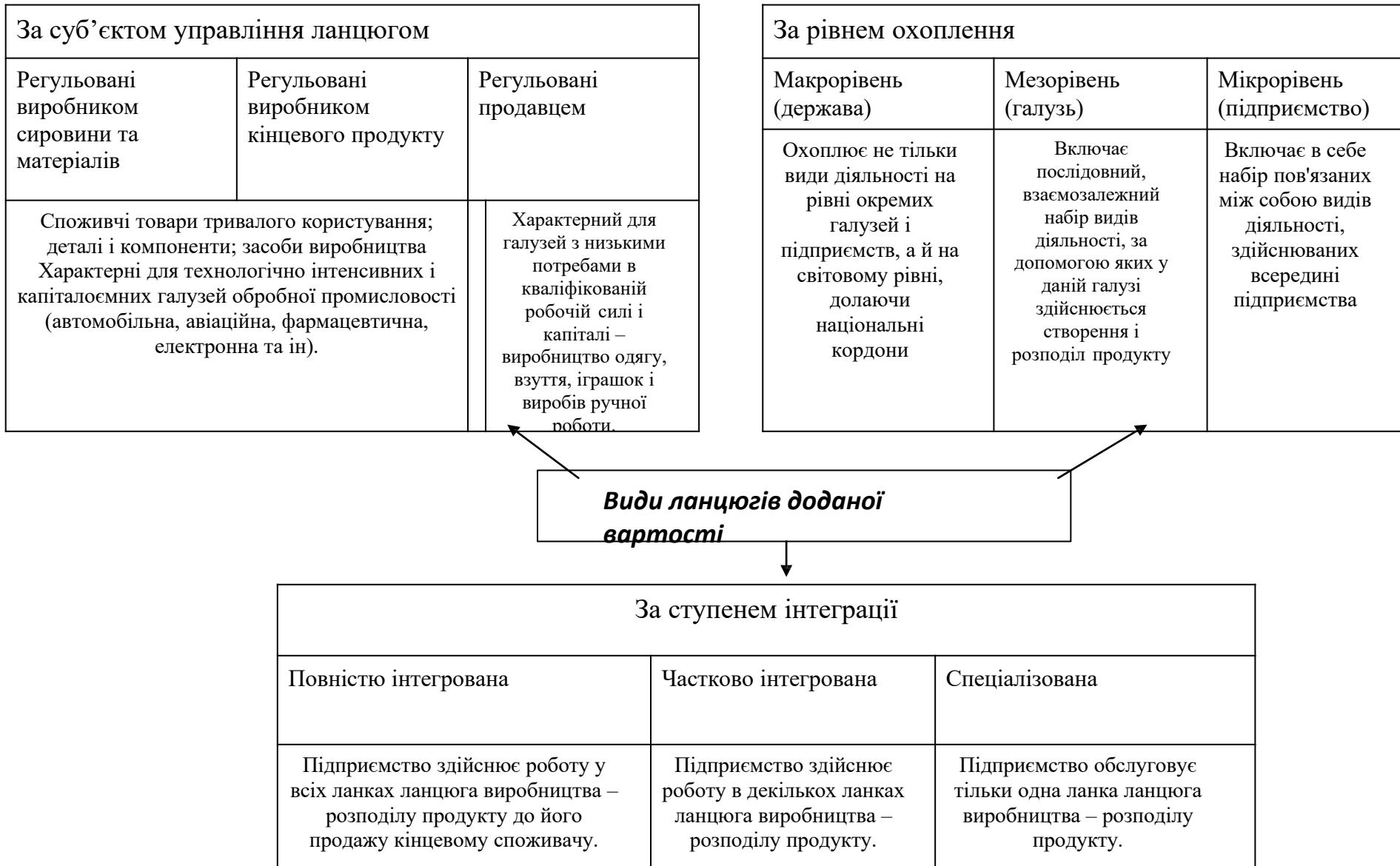

Рис. 1. Класифікація ланцюгів доданої вартості (розроблено на основі [29]).

На рис. 1 представлена класифікація ланцюгів створення вартості на основі визначення суттєвих ознак (масштаб і охоплення об'єктів, ступінь інтеграції, спосіб побудови і деталізації, місце господарюючого суб'єкта в системі створення вартості, роль в управлінні ланцюгом створення вартості продукту), що дозволило всебічно розкрити зміст поняття «ланцюг створення вартості».

Виділені види ланцюгів дозволяють підприємству ефективніше здійснювати вибір стратегічно важливих видів діяльності, що формують вартість кінцевого продукту, на основі ідентифікації керуючого ланки ланцюга, який концентрує найбільшу частку доданої вартості.

Ефективність ланцюга виробництва продукту визначається ефективністю її ланок (окремих видів діяльності). Аналіз всього ланцюга створення вартості продукту є інструментом підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства, так як враховує взаємозв'язки між виробником і зовнішніми по відношенню до нього контрагентами.

Ланцюг доданої вартості розбиває всю діяльність підприємства на групи основних і допоміжних бізнес-процесів: основні бізнес-процеси спрямовані на послідовне створення доданої вартості (купівельної цінності) кінцевого продукту; допоміжні – на забезпечення функціонування підприємства.

На основі аналізу досліджень авторів зробити висновок, що ланцюг доданої вартості включає такі стадії: видобуток сировини, її переробка, виробництво кінцевого продукту та його продаж (рис. 2). Ці стадії можуть існувати як у межах одного підприємства, так і розподілятися між багатьма окремими підприємствами.

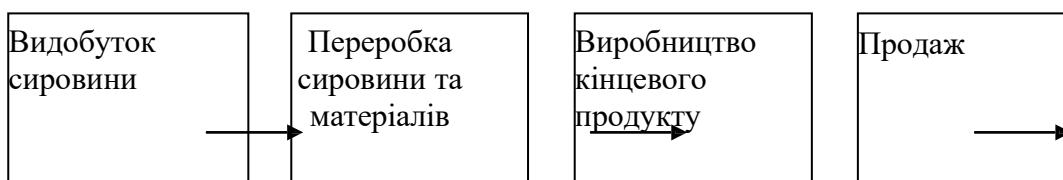

Рис. 2. Ланцюг формування доданої вартості

Величина доданої вартості, отримана господарюючим суб'єктом, залежить, по-перше, від його місця в ланцюгу створення вартості кінцевого продукту або від ефективності здійснюваного виду діяльності, по-друге, від виду і призначення продукту і, по-третє, від механізму державного регулювання цін на окремі групи продуктів.

За інших рівних умов (у тому числі при однаковому складі видів діяльності в ланцюжку, асортименті, обсязі реалізації та ціні) структура доданої вартості підприємства (або процентне співвідношення між елементами доданої вартості) буде різною. Відмінності в структурі доданої вартості обумовлюються великим різноманіттям факторів: різні ціни на матеріальні ресурси; відмінності в матеріально-технічній базі, технологіях виробництва, обсягах інвестицій в основний капітал, витратах на управління якістю та технологічні інновації, рівні продуктивності праці, досвід і кваліфікація персоналу, розмір заробітної плати та ін.

Харчова промисловість є однією із найважливіших галузей економіки України. В ній формується основна частина продовольчих ресурсів, що є важливою умовою для гарантії продовольчої безпеки держави, розвитку внутрішнього і зовнішнього продовольчого ринку, поліпшення життєвого рівня населення. Від всестороннього розвитку м'ясопереробної галузі в значній мірі залежить як продовольча безпека, так і конкурентоспроможність економіки в цілому.

Сегмент м'ясної переробки займає достатньо велику нішу в харчовій промисловості України, поступаючись за обсягами реалізованої продукції лише секторам молочного виробництва та виробництва напоїв.

Дослідження ринку продукції м'ясопереробних підприємств присвятили свої дослідження такі вітчизняні автори: Безнесюк Я.М., Берегова Т.А., Дзюба Р.Е., Драган О.І., Заремба П.О., Зіновчук В.В., Кундєєва Г.О., Пархомець П.К., Ємцєв В.І., Логоша Р.Р., Галич О.М., Косович О.В., Марченко М.М., Подухович Ю.П., Пожарчук Ю.В., Рябоконь В.В., Своробович Л.М., Соломчук Л.М., Шелест Н.А., Штимер Л.Т. Ними досліджувались питання обґрутування напрямів

розвитку м'ясопереробної галузі, взаємовідносин між суб'єктами м'ясопродуктового підкомплексу, інтеграційні процеси на м'ясопереробних підприємствах, сировинної бази галузі тощо.

Галузі переробної промисловості займають особливе місце в розподілі праці, оскільки вони є сполучною ланкою між добувними і виробничими галузями і споживачами готової продукції. Це повною мірою стосується м'ясопереробної промисловості, яка є сполучною ланкою між галузями агропродовольчого ринку з виробництва м'ясо і підприємствами торгівлі, які реалізовують готові м'ясні вироби.

Сьогодні діяльність м'ясопереробних підприємств ускладнюється недостатністю якісної сировини, відсутністю збалансованої системи матеріально-технічного забезпечення, потенційним зростанням цін на енергоресурси, посиленням конкуренції з боку імпортної продукції, відсутністю стратегічного управління, що в підсумку призводить до скорочення обсягів виробництва продукції та зростання її собівартості та необхідності пошуку шляхів покращання стану галузі.

Додана вартість є одним зі складових ціноутворення та її розмір має значення як для виробника, так і для споживача. В процесі переробки м'ясо додана вартість збільшується, що впливає на підвищення вартості товару, а зменшення може призвести до збитковості або нерентабельності виробництва.

На формування доданої вартості в ланцюгу впливають диспропорції між сільськогосподарськими виробниками та переробними підприємствами при створенні таких складових, як заробітна плата, прибуток, амортизація. Єдині критерії їх формування підвищать ефективність взаємодії всіх ділянок цього ланцюга. Також необхідно зменшити вплив посередників на формування кінцевої ціни продукту.

У харчовій промисловості формування доданої вартості проходить декілька виробничих циклів на підприємствах різних галузей народного господарства (сільське господарство і харчова промисловість) у ланцюгу її створення. (см. рис. 3). Найбільш впливові чинники зростання доданої вартості продукції – збільшення обсягу продукції з більш високим ступенем переробки, створення ефективних виробництв із замкненим технологічним циклом, від вирощування до постачання готової продукції споживачу, високий техніко-технологічний рівень розвитку підприємств.

Дослідження структури цінових ланцюгів в галузях харчової промисловості

свідчать, що структурні диспропорції в окремих з них нині сягають загрозливих рівнів. Це стосується, зокрема, скорочення частки валового прибутку та частки оплати праці у вартісній структурі харчової продукції. Однією з причин є подорожчання сировини, матеріалів і послуг.

Сфера виробництва і переробки продукції характеризується значною кількістю учасників у ланцюгу «виробництво–переробка–споживання», при цьому на кожній стадії технологічного ланцюга створюється додана вартість. У всіх учасників технологічного ланцюга з випуску продукції є зацікавленість у формуванні доданої вартості. Особливо це стосується виробників продукції та кінцевих споживачів, оскільки зосередження доданої вартості в основному відбувається на стадії посередництва.

Роль інтегрованих форм об'єднань підприємств у формуванні доданої вартості продукції.

Підприємства різних галузей промисловості мають специфіку у веденні своєї господарської діяльності. Підприємства м'ясопереробної галузі для ефективної діяльності потребують узгодженості всіх сфер та підкомплексів та загальної суми доданої вартості, починаючи від виробництва сировини і закінчуючи реалізацією готової продукції. Ці ланки виробництва продукції функціонують у режимі організаційного відокремлення, і кожен суб'єкт керується своїми господарськими інтересами.

Виробництво продукції тваринництва є складним сектором сучасного продовольчого комплексу, який об'єднує тваринників, фермерів, підприємців, що займаються кормами, забоєм худоби, переробкою м'яса, оптовою та роздрібною торгівлею. Складові комплексу взаємопов'язані між собою через мережу ринків, тому необхідно побудувати єдину економічну політику на базі спільних економічних інтересів.

Найслабшою ланкою у виробництві харчової продукції є забезпеченість переробних підприємств сировиною. Так, гострою є проблема якості і безпечності сільськогосподарської сировини. Використання несертифікованої сировини, яка часто

не відповідає державним стандартам якості, не може гарантувати належний рівень безпечності та якості кінцевої продукції. Підвищений попит на сировину належної якості спричиняє значне зростання цін на неї, які на сьогодні значно перевищують європейські, істотно збільшуючи операційні витрати підприємств та обмежуючи їхні інвестиційні можливості.

Один з найважливіших акцентів у промисловій політиці ЄС зроблено на стимулюванні механізмів саморегуляції у ланцюгу постачань харчової продукції – спільному виробленні кодексів належної практики для підприємств галузі, виробленні спільної прозорої цінової політики для постачальників сировини, забезпечені екологічності виробництва, що у цілому сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємств галузі.

Високий ступінь дезінтеграції на ринку харчової продукції спричинений також значно нижчим за світовий рівнем класифікації підприємств галузі, що пов’язано зі значною територіальною розосередженістю виробників харчової продукції, а також недостатнім використанням моделей інтеграції підприємств. В Україні не створено належної платформи для розвитку інтеграційних процесів та забезпечення інтересів усіх гравців ринку харчової продукції та споживачів, що стримує приплив як іноземних, так і вітчизняних інвестицій у галузь.

Інтеграційні форми об’єднань підприємств сприяють розширенню та поглибленню виробничо-технологічних зв’язків, спільному використанні ресурсів, об’єднанні капіталів, створенні сприятливих умов здійснення економічної діяльності підприємств, випуску продукції з високою доданою вартістю.

Інтеграція виробництва і переробки м’яса [31, с. 259] – це комбінування виробництва, з метою контролювання ланцюга створення доданої вартості, що забезпечить високі технологіко-економічні показники ефективності формування кожної структурної одиниці, вдосконалення організаційно-економічного механізму взаємовідносин фермерських господарств та м’ясопереробних підприємств на основі отримання кінцевого результату.

Вертикально інтегровані формування [32, с. 99] включають підприємства усього технологічного ланцюга аж до оптової та роздрібної торгівлі. Об’єднавши в єдину інтегровану структуру сільськогосподарські, переробні та торгові підприємства, вони

скорочують витрати на сировину, істотно заощаджують на податкових платежах при переході від однієї стадії виробництва до іншої, знижують трансакційні витрати, дозволяють сконцентрувати в одних руках всю додану вартість.

Інтеграція між виробниками сировини та м'ясопереробними підприємствами [33, с. 70-71] – це поєднання взаємопов'язаних етапів спеціалізації, концентрації, кооперації та комбінування виробництва м'ясних продуктів, що дозволить органічно комбінувати виробництво сировини з промисловою переробкою, транспортуванням та зберіганням.

Вертикально інтегровані структури [35, с. 329] включають об'єднання сільськогосподарських та промислових підприємств, а також допоміжних сфер діяльності, що забезпечує технологічний процес від виробництва сировини до її переробки та реалізації кінцевого продукту. Створення вертикально інтегрованих структур у м'ясопереробній галузі вбачається вектором орієнтації всіх учасників технологічного ланцюга в інноваційне русло розвитку, забезпечує зниження споживчих цін на вітчизняному ринку м'яса та м'ясопродуктів. Процес формування вертикально інтегрованих структур передбачає визначення інтегратора такого об'єднання. Інтегратори – м'ясопереробні підприємства (головна ланка у ланцюзі виробництва), забезпечують органічність поєднання інших суміжних сфер, координують дії щодо закупівлі сировини, технології виробництва та реалізації готової продукції м'ясопереробки безпосередньо кінцевим споживачам. Функціонування вертикально інтегрованих структур охопить весь цикл виробництва і реалізації м'ясопродуктів – від вирошування худоби до роздрібного продажу продукції. Об'єднання у такі структури забезпечить створення доданої вартості в галузі м'ясопереробки в межах єдиного технологічного ланцюга та збільшення прибутку всіх його учасників.

Корпоративні об'єднання на базі цілісного майнового комплексу: створення холдингів, корпорацій, концерну, асоціації [35, с. 173-174]. Корпоративне об'єднання підприємств є найбільш доцільною формою організації бізнесу в умовах м'ясної промисловості. Основною тенденцією розвитку на перспективу має стати формування корпоративних об'єдань підприємств на базі підприємств-лідерів – великих підприємств м'ясної галузі (м'ясокомбінатів) та їх конкурентного оточення із середніх

та малих підприємств галузі, сільськогосподарських підприємств і мережі торгівлі та інших споріднених або підтримуючих підприємств, регіональний ринок оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Співпраця великих підприємств з малими підприємствами галузі [35, с. 178] на взаємовигідних умовах великих підприємств (м'ясокомбінатів) з малими підприємствами галузі невеликої потужності, постачальниками сировини – підприємствами сільського господарства (агрофірми, ферми тощо), освітніми закладами, що забезпечують висококваліфікованим персоналом (професійно-технічне училище, яке випускає забійників худоби, обвалювальників, жилувальників м'яса; технікумів м'ясої промисловості – випускає молодших спеціалістів; вищими навчальними закладами, які випускають технологів, механіків, економістів та інших спеціалістів для харчової промисловості, у тому числі і для м'ясої галузі), з торгівельними мережами, що реалізують продукцію, з фінансово-кредитними установами щодо залучення коштів для спільних інвестиційних проектів та з іншими підприємствами та організаціями.

Вертикальна інтеграція [35, с. 178-179] дозволяє переробним підприємствам вирішити проблему сировини, а сільськогосподарським підприємствам – збільшити частку у вартості кінцевого продукту, забезпечуючи таким чином цикл «виробництво–переробка–реалізація». Створення розгалуженої мережі фірмової роздрібної торгівлі, яка дозволяє збільшити обсяги збути за рахунок встановлення нижчих цін при застосуванні невисоких роздрібних націонок на продукцію, прискорення оборотності обігових коштів та зменшення дебіторської заборгованості.

Злиття сільськогосподарського та промислового виробництва [36, с. 43] – це об'єднання технологічних стадій з вирощування, відгодівлі, переробки, виробництва та реалізації продукції, а це призводить до виникнення потужних та ефективних інтеграційних зв'язків між підприємствами та створення нових інтеграційних об'єдань. Це призводить до нарощення концентрації капіталу абсолютно у всіх галузях економіки та м'ясопродуктовому підкомплексі зокрема.

Вертикально інтегровані корпорації [36, с. 46] – структуровані, економічно ефективні, з чітким контролем та управлінням. Метою створення в м'ясопродуктовому підкомплексі саме корпорації є створення нового, ефективно

працюючого власника, здатного зосередити в своїх руках всю систему зовнішніх і внутрішніх економічних зв'язків, здійснювати контроль над всім вертикальним ланцюжком виробництва і руху продовольства.

Рис. 3. Склад Групи компаній «Салтівський м'ясохомбінат» [37]

Прикладом інтегрованого об'єднання підприємств м'ясної галузі є Група компаній «Салтівський м'ясохомбінат» [37], яка включає всі стадії створення доданої вартості продукції. В складі об'єднання агрофірма «Світанок» займається виробництвом кормів і тваринництвом, що дозволяє здійснювати безперебійне постачання м'яса для виробничих потреб підприємств Групи «СМК». Власна сировинна база дозволяє забезпечувати контроль над якістю і витратами, що

призводить до зниження схильності підприємств до коливань цін на сировину і утримувати потрібні параметри цін на готову продукцію.

М'ясопереробні підприємства Групи «СМК» несуть відповідальність за всі стадії процесу відбору сировини, виробництва, розповсюдження та продажу готової продукції. Це забезпечує повний контроль над якістю та створенням доданої вартості продукції. Близько 40% продажів проходять через власні роздрібні торгові точки об'єднання та франчайзінгову мережу. Таким чином, Група компаній СМК контролює весь ланцюг створення доданої вартості продукції від постачання сировини до продажу готової продукції. Необхідно розвивати між підприємствами харчової промисловості як вертикальну, так і горизонтальну інтеграцію, виробниче кооперування. Це призведе до кращого постачання і раціональнішого використання виробничих ресурсів, підвищення ефективності виробництва і реалізації продукції та в результаті – одержання більшої доданої вартості.

Аналіз етапів формування доданої вартості продукції на підприємствах.

Питанням формування доданої вартості продукції підприємств м'ясопереробної галузі харчової промисловості та розрахунку цього показника присвячені дослідження Рудь В.В., Якимця В.В., Стецюка С.С., Іваненко В.О.

Так, Рудь В.В [38, с. 51-52] розглядає формування доданої вартості м'яса та м'яспродуктів на етапах його руху від сільськогосподарського виробника до кінцевого покупця. Формування доданої вартості у м'ясопереробній галузі включає три етапи процесу (див. рис. 4.1.):

виробничий – первинна переробка, забій худоби і оброблення туш;

переробний – вторинна переробка, підготовка, упаковка і виробництво м'яса та м'ясних продуктів;

збутовий – роздрібний та оптовий продаж м'яса.

Можна погодитися, що повний цикл виробництва та продажу м'яса включатиме: виробництво м'яса–переробка м'яса–оптовий та роздрібний продаж м'яса. На кожному з цих етапів відбувається формування доданої вартості (рис. 4).

Розрахунок доданої вартості та її складових здійснюється за даними бухгалтерського обліку (Форма №2 «Звіт про фінансові

результати», розділ II

«Елементи операційних витрат») і охоплює основну діяльність підприємства, фінансування бізнесу, вибір і вкладення інвестицій.

Встановлено, що виробничий етап формування доданої вартості є найбільш капіталомістким, додана вартість розраховується за методом розрахунку собівартості, а саме:

$$\text{ДВ} = \text{В} - \text{Сб} \quad (1);$$

де ДВ – додана собівартість продукції, В – виручка від реалізації продукції, Сб – собівартість продукції.

Результати розрахунку доданої вартості ПрАТ «Комплекс Безлюдівський м'ясокомбінат» [40] наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

**Додана вартість продукції ПрАТ «Комплекс Безлюдівський м'ясокомбінат»
на виробничому етапі формування за 2014-2018 рр.**

Показники	2014р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.
Собівартість реалізованої продукції,	67998	70323	111963	141952	146788
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції,	80695	80343	125389	159099	159081
Додана вартість, тис. грн.	12697	10020	13426	17147	12293

Розрахунок доданої вартості на етапі переробки м'яса на м'ясопродукти враховується в загальній вартості товару або послуги у вигляді понесених затрат, зокрема – амортизація, витрати на оплату праці, враховуючи відрахування на соціальні заходи, інші операційні витрати і прибуток:

$$\text{ДВ} = \text{ОП} + \text{А} + \text{Всз} + \text{Іов} + \text{ВП} \quad (2),$$

де ДВ – додана вартість продукції, ОП – оплата праці, А – амортизація, Всз – витрати на соціальні заходи, ВП – валовий прибуток.

Результати розрахунку складу та структури доданої вартості ПрАТ «Комплекс Безлюдівський м'ясокомбінат» наведено у таблиці 4.

Таблиця 4

Склад та структура доданої вартості ПрАТ «Комплекс Безлюдівський

м'ясокомбінат» на етапі переробки м'яса за 2014-2018 роки

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	тис.	%	тис.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Валовий прибуток	10372	42	12345	37	13426	35	17147	30	12293	16
Витрати на оплату праці	4051	16	6949	21	9532	25	11182	20	25007	33
Відрахування на соціальні	1363	6	2109	6	2925	7	3320	6	5302	7
Інші операційні	5184	21	6627	21	6492	17	17363	31	26218	34
Амортизація основних засобів та нематеріальних активів	3864	15	5028	15	6359	16	7424	13	7872	10
Додана вартість	24834	100	33058	100	38734	100	56436	10	76692	10

Порівняв дані таблиць 3 та 4 можна відмітити, що на етапі переробки м'яса додана вартість зросла у 2014 році майже в 2 рази, 2015 р. – в 3,3 рази, 2016 р. – в 2,9 рази, 2017 р. – в 3,3 рази, 2018 р. – в 6,2 рази.

Таким чином, на переробному етапі формування доданої вартості відбувається суттєве підвищення її величини порівняно з виробничим етапом, а в 2016 р. таке підвищення відбулося у 6 разів. Отже, на даному етапі ланцюгу додана вартість характеризується додатково приєднаною вартістю у процесі обробки, переробки й представлення готової продукції на ринку. Тому чим більше стадій обробки й переробки проходить товар, тим більше приєднується до нього вартості.

Склад і структура доданої вартості (табл. 5) наочно показують, що найбільша частка доданої вартості спрямовується на оплату праці робінникам, інші операційні витрати, а найбільший вплив на її величину складає валовий прибуток.

Збутовий етап формування доданої вартості включає витрати на реалізацію продукції та витрати, які стосуються не самої продукції, а її збути.

Таблиця 5

Витрати на збут ПАТ «Комплекс Безлюдівський м'ясокомбінат»

за 2014-2018 pp.

Показники	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018р.
Витрати за збут, тис.	7096	8565	14214	13736	25837

Аналіз даних таблиць 4 та 5 показує, що чим більше величина доданої вартості, тим більше витрати на збут продукції.

Від максимізації доданої вартості інвестор очікує високу окупність вкладеного капіталу і прибутковості, працівник – можливість отримувати гідну заробітну плату, держава – виконання підприємствами своїх зобов'язань по сплаті податків до бюджетів різного рівня. Додана вартість, яка є частиною повної вартості товару, відображає реальний внесок підприємства у створення конкретного продукту.

Забійний цех

1 етап. Виробничий.

ДВСуВсіє Створення доданої вартості –
сільськогосподарські товаровиробники)

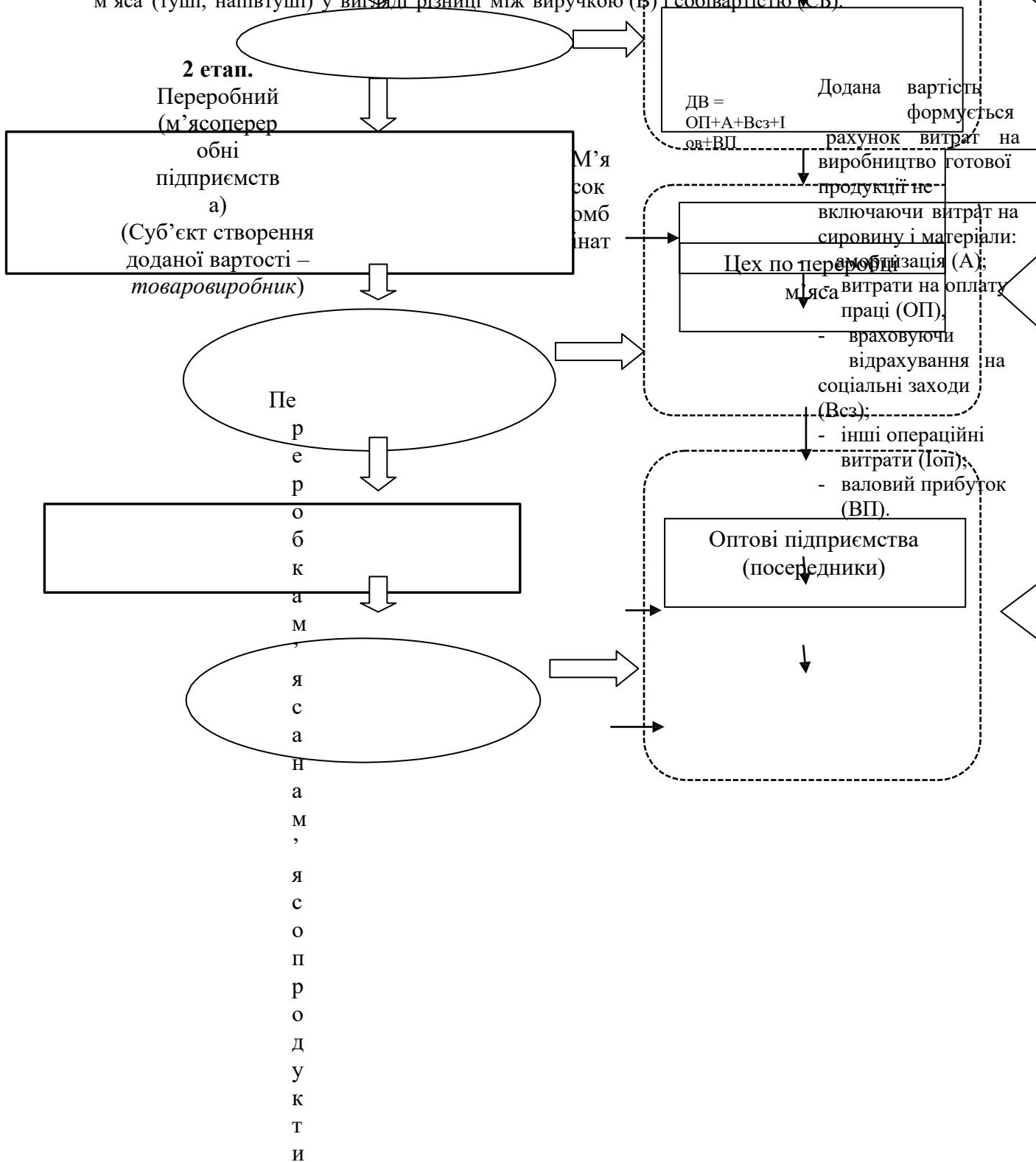
Фермерське господарство

Переробка в межах фермерського господарства

$$\Delta B = B - C_6$$

Додана вартість на цьому етапі створюється з нуля, оскільки сільськогосподарським товаровиробникам не потрібно закуповувати сировину.

Додану вартість складають кошти, отримані юридичними і фізичними особами від реалізації м'яса (туші, напівтуші) у вигляді різниці між виручкою (В) і собівартістю (СБ).

3
ет
ап

Збутови
й

Оптова

та

роз

дрі

бна

тор

гівл

я

Ви
тра
ти
на
збу
т
та
ма
рке
тин
гов
і
віт
рат
и
зак
лад
аю
тьс
я у
фо
рм
ува
нн
я
дод
ано
ї

Витрати на
збут
ті.

Додан
а
вартіс
ть
характ
еризує
ться
додатк
ово
приєд
наною
вартіс
ти у
процес
і
оброб
ки,
переро
бки й
предст
авленн
я
готово
ї
проду
кції на
ринку

Визначивши фактори, які формують додану вартість продукції, встановлено, що матеріальні витрати не залежать від зусиль товаровиробника і тому вони включаються в ціну товару. Такі складові як заробітна плата, прибуток, відрахування на соціальні заходи та амортизація є доданою вартістю, оскільки вони є тими частинами повної вартості товару, які створюються на конкретному етапі в процесі виробництва товару.

Підвищення доданої вартості продукції може бути досягнuto шляхом використання сучасних енергозберігаючих технологій та комплексної переробки сировини на промислових підприємствах. Це можливо шляхом розвитку інтеграційних процесів у промисловості при створенні ланцюга доданої вартості продукції. З метою зростання ефективності виробництва передусім потрібно створювати чи розширювати власну сировинну базу, яка сприяє підвищенню якості продукції та зменшенню ціни. Завоювання нових ринків збуту можливе за допомогою утворення власних торгових мереж. Для забезпечення ефективності співпраці між підприємствами з видобутку сировини, переробними та торговими підприємствами повинна застосовуватись вертикальна інтеграція, яку доцільно будувати за допомогою утворення інтеграційних промислових об'єднань. Перевагами вертикальної інтеграції є забезпечення формування ланцюга доданої вартості шляхом побудови замкнутого циклу виробництва з доведенням продукції до кінцевого споживача. Це дозволить: сформувати механізм уникнення цінового та податкового регулювання (скорочення податкових відрахувань, вирішення проблеми «подвійної надбавки»); оптимізувати чисельність персоналу між підрозділами однієї компанії; мінімізувати господарські (у т. ч. трансакційні) ризики; використовувати сучасні технології та ефективний менеджмент виробничих процесів.

Особливість доданої вартості на підприємствах полягає в тому, що її величина збільшується на кожному з трьох етапів свого формування. Найбільший приріст доданої вартості відбувається на етапі переробки сировини на готову продукцію. Взаємозв'язок всіх етапів на підприємствах з повністю інтегрованим ланцюгом доданої вартості відображено у концептуальній моделі, яка дозволяє об'єктивно, достовірно, комплексно та всебічно провести оцінку рівня доданої вартості. Вказана концептуальна модель має певні переваги перед існуючими: універсальність для оцінки доданої вартості промислових підприємств; висока

інформативність результатів дослідження.

На макрорівні показник доданої вартості використовується у системі національного рахівництва для розрахунку величини валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту. Для підприємств додана вартість являє собою вартісну оцінку їх роботи. Обмежують зростання доданої вартості на промислових підприємствах такі фактори:

орієнтація виробників переважно на внутрішній ринок; недосконалість законодавчої бази;

зношеність виробничих фондів, що призводить до збільшення амортизаційних відрахувань у складі доданої вартості;

недостатній розвиток високотехнологічного виробництва;

низький рівень техніко-технологічного оснащення та організації праці. З метою підвищення доданої вартості продукції зі значною частиною прибутку в її структурі на промислових підприємствах необхідно створення ефективних виробництв із замкненим технологічним циклом, збільшення обсягу інноваційної продукції.

7. КОНТРОЛЬНІ ПИТАНЯ, КОМПЛЕКТИ ТЕСТІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТАМИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС <u>Магістр</u> <u>«Прикладна</u> <u>економіка»</u>	Кафедра: <u>Глобальної</u> <u>економіки</u> 2019 - 2020 навч. рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни: «Маркетинг та менеджмент ланцюжка створення доданої вартості» Викладач: <i>Кірєйцева О.В.</i>	Затверджую: зав. кафедри Н.М. Вдовенко _____ 2019 р.

Відкриті питання:

1. Дайте визначення і опишіть що таке формування ланцюга доданої вартості.
2. Як обчислити додану вартість (опишіть та наведіть формули для розрахунку).

Тестові питання:

Питання 1. Допоміжними елементами інфраструктури аграрного ринку є:

1. транспорт.
2. складське господарство.
3. зв'язок, системи цінового моніторингу, стандартизації, сертифікації, страхування.
4. всі відповіді правильні.

Питання 2. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" був

прийнятий?

1. 24 червня 2004 р.
2. 24 липня 2006 р.
3. 24 липня 2004р.
4. 24 червня 2006р.

Питання 3. До біржових торгів допускається сільськогосподарська продукція визначеного переліку, стандартної якості. Правильно чи ні?

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь)

Питання 4. Яке слово пропущене в реченні?

Економічний – це: система соціально-економічних відносин, у якій домінують ринкові регулятори, а роль держави зведена до мінімуму	(у бланку відповідей подати одним словом)
---	---

Питання 5. Як називається діяльність держави щодо формування та регулювання державного і місцевих бюджетів, а також мобілізації коштів у державну казну з інших джерел

(у бланку відповідей впишіть вірну відповідь двома словами)

Питання 6. Ринковий механізм – це

1.	форма організації відносин між суб'єктами господарювання, що базується на принципах досконалої конкуренції;
2.	форма організації відносин між суб'єктами господарювання, що базується на принципах економічної свободи, вільної взаємодії попиту і пропозиції;
3.	форма організації відносин між суб'єктами господарювання, що базується на принципах економічної свободи та часткового втручання держави в економіку;
4.	форма організації відносин між суб'єктами господарювання, що базується на принципах директивних методів управління економікою.

Питання 7. Яким видам державних закупівель (інтервенцій) відповідають наведені пояснення?

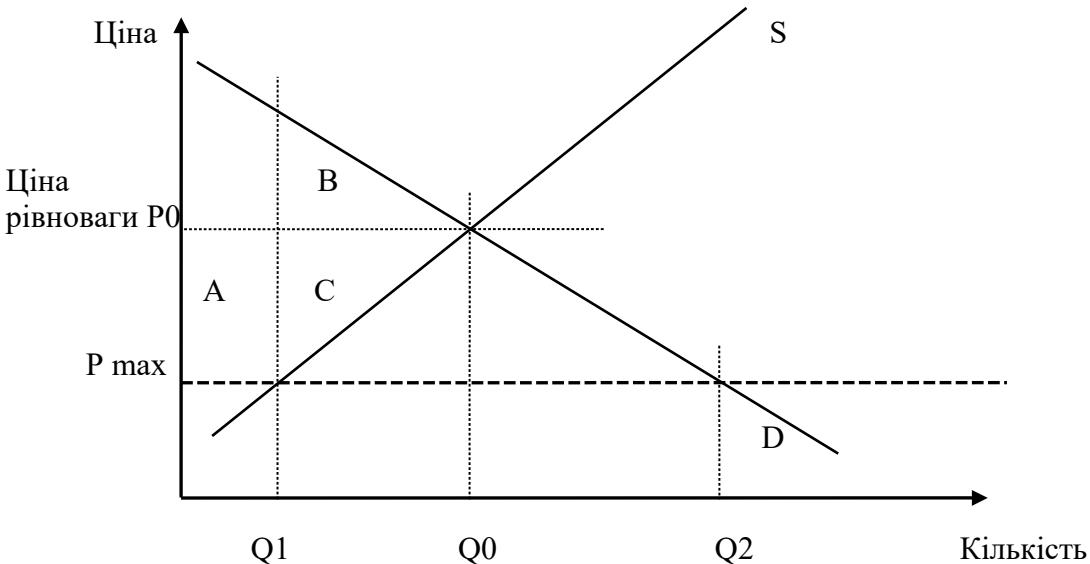
1. Заставна закупка зерна	A. продаж або придбання с/г продукції на організованому аграрному ринку з метою забезпечення цінової стабільності
2. Державна аграрна інтервенція	B. гарантована державою закупка зерна у с/г товаровиробників на певний термін за заставними цінами при зберіганні за ними, встановлений у договорі заставних закупок зерна строк, права витребувати це зерно
3. Товарна інтервенція	C. зарахування до державного продовольчого резерву об'єкта державного цінового регулювання – предмета застава у разі, коли бюджетна позика та/або плата за її використання не були погашені у строк, передбачений договором
4. Заставна закупівля	D. продаж с/г продукції при зростанні цін на організованому аграрному ринку понад максимальний рівень, що здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі шляхом продажу товарних деривативів

Питання 8. Розставити у відповідності до типів економічних систем наступні переваги:

A. Ринковий механізм	1. є автоматичним регулятором економіки
B. Планово-	2. надає можливість передбачити й усунути екстерналії
	3. забезпечує швидкі структурні зрушення

державний механізм	4. стимулює підприємницьку активність 5. сприяє підвищенню ефективності господарювання 6. надає можливість підтримувати і розвивати соціальну інфраструктуру 7. оперативно реагує на зміну потреб і сприяє їх задоволенню 8. гарантує певний соціальний захист населення
--------------------	--

Питання 9. При використання інструменту регулювання внутрішнього агропродовольчого ринку, зображеного на рис. 1, економічні втрати споживачів продукції репрезентую площа, позначена як:

Питання 10. Основними напрямами комплексного розвитку сільських територій, підвищення соціального захисту і життєвого рівня селян є:

1	забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури села в нових економічних умовах, формування механізмів і визначення управлінських структур, які забезпечуватимуть їх реалізацію на всіх рівнях
2	відновлення, створення і забезпечення державою формування системи державного регулювання демографічних процесів сільського розвитку, реалізація програм стимулювання розвитку депресивних територій
3	наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського і сільського населення, формування комплексної системи підприємств, установ та організацій, які надаватимуть необхідні послуги сільському населенню
4	всі відповіді вірні

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари- дискусії, мозкові атаки, кейс-метод, презентації, ознайомлювальні (початкові) ігри, метод проектної роботи, комп’ютерні симуляції, метод Дельфі, метод сценаріїв, банки візуального супроводу.

Основні відмінності активних та інтерактивних методів навчання від традиційних

визначаються не тільки методикою і технікою викладання, але й високою ефективністю навчального процесу, який виявляється у: високій мотивації студентів; закріпленні теоретичних знань на практиці; підвищенні самосвідомості студентів; формуванні здатності приймати самостійні рішення; формуванні здатності до ухвалення колективних рішень; формуванні здатності до соціальної інтеграції; набуття навичок вирішення конфліктів; розвитку здатності до знаходження компромісів.

Лекції проблемного характеру – один із найважливіших елементів проблемного навчання студентів. Вони передбачають поряд із розглядом основного лекційного матеріалу встановлення та розгляд кола проблемних питань дискусійного характеру, які недостатньо розроблені в науці й мають актуальне значення для теорії та практики. Лекції проблемного характеру відрізняються поглибленою аргументацією матеріалу, що викладається. Вони сприяють формуванню у студентів самостійного творчого мислення, прищеплюють їм пізнавальні навички. Студенти стають учасниками наукового пошуку та вирішення проблемних ситуацій.

Міні-лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Вони проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження. Міні-лекції відрізняються від повноформатних лекцій значно меншою тривалістю. Зазвичай міні-лекції тривають не більше 10 – 15 хвилин і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію до всіх слухачів. Міні-лекції часто застосовуються як частини цілісної теми, яку бажано викладати повноформатною лекцією, щоб не втомлювати аудиторію. Тоді інформація надається по черзі кількома окремими сегментами, між якими застосовуються інші форми й методи навчання.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди та переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх.

Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Мозкові атаки – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи звіту про виконання індивідуальних завдань, проектних робіт. Презентації можуть бути як індивідуальними, наприклад виступ одного слухача, так і колективними, тобто виступи двох та більше слухачів.

Метод Дельфі використовується з метою досягнення консенсусу в експертних оцінках і передбачає надання можливості висловити свої думки групі експертів, що працюють індивідуально в різних місцях. При виборі управлінського рішення за цим методом академічну групу розділяють, наприклад, на п’ять малих груп. Чотири групи є робочими, вони розробляють і приймають управлінське рішення, а п’ята група є експертною. Аналіз та варіанти управлінських рішень робочих груп усереднюються цією групою. Експертна група може бути поділена за спеціалізаціями.

Комп’ютерна симуляція (gra) – це метод навчання, що спирається на використання спеціальних комп’ютерних програм, за допомогою яких можливе віртуальне моделювання бізнес-процесу. Студенти можуть змінювати параметри й дані, приймати рішення та аналізувати наслідки таких рішень. Метою використання даного методу є розвиток системного мислення студентів, їх здібностей до планування, формування вмінь розпізнавати й аналізувати проблеми, порівнювати й оцінювати альтернативи, приймати оптимальні рішення й діяти в умовах обмеженого часу.

Метод сценаріїв полягає в розробці ймовірних моделей поведінки та розвитку конкретних явищ у перспективі. **Банки візуального супроводу** сприяють активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни за допомогою наочності.

9. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль

Поточний контроль знань проводиться з метою виявлення якості навчального процесу та його результатів у міжсесійний період під час аудиторних занять і

перевірки самостійно виконаних студентами завдань, передбачених навчальною програмою з дисципліни.

До основних завдань поточного контролю належать:

- оцінювання поточних результатів самостійної роботи студентів щодо освоєння програмного матеріалу дисципліни;
- отримання студентами уявлень про свої здібності, рівень засвоєння навчального матеріалу дисципліни та необхідність внесення оперативних змін у подальшу самостійну роботу;
- надання викладачеві можливості впливати на хід самостійної роботи студентів й визначати необхідність і напрями вдосконалення навчального процесу.

Форми поточного контролю

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та індивідуальних занять. Основними формами поточного контролю з дисципліни є усне опитування по кожній темі дисципліни, розв'язання розрахункових завдань і тестування.

У зв'язку із введенням в дію „Положення про кредитно-модульну систему навчання” в НУБіП України запроваджена Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS) оцінки знань студентів. Оцінювання усних відповідей та розв'язання розрахункових завдань здійснюється за чотирьохбалльною національною оцінкою та оцінкою (ECTS) за критеріями, що наведено в табл. 1 .

Тестування є однією з форм поточного контролю знань студентів з дисципліни. Відповідно до робочої програми навчальна дисципліна складається з двох модулів, кожен з яких складається з 30 тестових завдань. Засвоєння матеріалу змістовних модулів оцінюється за 100-балльною системою. Після вивчення програмного матеріалу в обсязі змістового модуля оцінюється рівень його засвоєння студентом – рейтингова оцінка із змістового модуля. Згідно з положенням «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 27.02.2019 р. протокол № 7 рейтинг дисципліни складається з рейтингу навчальної роботи та рейтингу атестації у співвідношенні 70% до 30%. У таблиці 2 наведено розрахунок рейтингових оцінок із змістовних модулів у ECTS та балах для студентів магістерської програми «Регіональна економіка».

Таблиця 1. Співвідношення між національними оцінками і рейтингом здобувача вищої освіти

Оцінка національна	Рейтинг здобувача вищої освіти, бали
Відмінно	90-100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

Для допуску до атестації студент повинен набрати не менше 60 балів з кожного змістового модуля, а загалом – не менше, ніж 42 бали з навчальної роботи. Студенти, які протягом навчального семестру набрали менше 42 балів з навчальної роботи, зобов'язані до початку екзаменаційної сесії підвищити свій рейтинг з навчальної роботи, інакше вони не допускаються до екзамену з дисципліни і матимуть академічну заборгованість.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Рейтинг студента з атестації, яка проводиться за тестовими технологіями, визначається за 100-балльною шкалою. Якщо на атестації з дисципліни студент набрав менше 60 балів, то така атестація йому не зараховується – одержані бали не додаються до набраних балів з навчальної роботи, і за студентом зберігається рейтинг з навчальної роботи.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ДИСЦИПЛІНИ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Видання офіційне. – Київ: Держспоживстандарт України, 2010. – 46 с.
3. Методика розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами. – Київ: Державний комітет статистики України, 2004 – 43 с.
4. Методика розрахунку показника структурної статистики «додана вартість за витратами виробництва». – Київ: Державний комітет статистики України, 2016 – 20 с.
5. Гурняк І. Л. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад / І. Л. Гурняк, О. І. Дацко, О. І. Яремчук // Регіональна економіка. – 2015. – №1. – С. 37-47.
6. Коваленко О.В. Додана вартість у контексті національної продовольчої безпеки / О.В. Коваленко // Економіка та держава. – 2015. – № 4. – С. 98-102.
7. Крилова А.О. Валова додана вартість як індикатор порівняння фінансових систем / А.О. Крилова // Регіональна економіка . – 2008. – № 3. – С. 90-95.
8. Нікішина О.В. Секторний аналіз доданої вартості товарів на інтегрованому ринку борошна / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 2(22). – С. 46-54.
9. Братенкова Т.М. Методические подходы к определению добавленной стоимости в аспекте измерения регионального продукта / Т.М. Братенкова // Труды БГТУ. – 2013. – № 7. – 13-15.
10. Грицино О.М. Податок на додану вартість в оподаткуванні інноваційної діяльності / О.М. Грицино // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 9-1. – С. 104-107.
11. Ткаченко В.В. Аналіз методик оцінки податкового навантаження підприємств / В.В. Ткаченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 10. – С. 215-220.

Додаткова

1. Кірнос В.М. Оцінка експлуатаційної вартості підприємства аналіз процесу її формування / В.М. Кірнос В.М., Є.В. Протасова // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 2(15). – С. 124-133.
2. Грідчина М.В. Про додану вартість як показник результатів діяльності сучасних корпорацій / М.В. Грідчина // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 1(36). – С. 126–129.
3. Лісовський О.П. До сутності додаткової вартості в контексті української школи фізичної економії / О.П. Лісовський // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 14. – С. 518-527.
4. Світовий О.М. Складові та структура доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК / О.М. Світовий // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»: зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2013. – № 4. – С. 94-102.
5. Бабынина Г.М. Добавленная стоимость предприятия – стоимостная оценка его работы / Г.М. Бабынина // Журнал Маркетинг МВА. Маркетинговое управление предприятием. – 2014. – Вып. 2. – С. 1-13.
6. Іваненко В.О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції / В.О. Іваненко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 122-130.
7. Агафоненко О. Ю. Формування валової доданої вартості як економічної категорії / О.Ю. Агафоненко, П.А. Білоусько // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 4/1. – С. 7-9.
8. Коваленко О.В. Соціальні та комерційні вектори формування конфігурації доданої вартості у продовольчому комплексі / О.В. Коваленко // Економіка та держава. – 2015. – № 4. – С. 74-80.
9. Бабынина Г.М. Добавленная стоимость — ключевой фактор финансового здоровья предприятия / Г.М. Бабынина // Экономика и управление. – 2014. – № 3 (39). – С. 42-45.
10. Лисюк В.М. Методологічні засади моделювання процесів економічного розвитку / В.М. Лисюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. –

№ 1(72). – С. 61-68.

11. Прилипко Ю.І. Оцінювання тіньової економіки за відомчими методиками / Ю.І. Прилипко // Статистика України. – 2014. – № 2. – С. 40- 44.

12. Коваленко А.Г. ПДВ у системі оподаткування: історичний аспект становлення та розвитку / А.Г. Коваленко, Ю.А. Малащенко, О.О. Князєва // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2010. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 111-116.

13. Александрова В.А. Методический подход к управлению сквозным и бизнес-процессами предприятия на основе использования методов DATAMINING / В.А. Александрова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – С. 351-358.

14. Коваленко О.В. Додана вартість у контексті національної продовольчої безпеки / О.В. Коваленко // Економіка та держава. – 2015. – № 4. – С. 98-102.

15. Губіна В.В. Механізми підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості: [монографія] / В.В. Губіна. Харків: Панов, 2015. – 204 с.

16. Зіновчук В.В. Кластеризація підприємств м'ясопереробної галузі / В.В. Зіновчук, В.В. Рудь // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 258-264.

17. Дікарєв О.А. Сучасний стан та тенденції розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України / О.А. Дікарєв // Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал. – 2012. – №1 (27). – С. 94-100.

18. Рудь В.В. Формування доданої вартості підприємствами м'ясопереробної галузі / В.В. Рудь // Агросвіт. – 2015. – № 11. – С. 70-73.

19. Стецюк С.С. Формування доданої вартості продукції підприємств м'ясопереробної галузі в умовах вертикальної інтеграції / С.С. Стецюк // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (63). – С. 329-332.

20. Драган О.І. Корпоративні об'єднання підприємств у м'ясній промисловості / О.І. Драган // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2009. – №2(6). – С. 173-183.

21. Соломчук Л.М. Агропромислова інтеграція – як фактор підвищення ефективності функціонування підприємств м'ясопродуктового підкомплексу / Л.М. Соломчук // Інтелект XXI. – 2015. – № 1. – С. 42-49.

22. Рудь В.В. Формування доданої вартості в маркетинговому ланцюгу просування продукції підприємств м'ясопереробної галузі // В.В. Рудь /

23. Іваненко В.О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції // В.О. Іваненко/ Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 122-130.